

valcu zelo veliko povedo o dogajanju in spremembah na terenu. Govor je o kamnitih gozdarskih znamenjih, ki so se na severnem Primorskem ohranila le še v gozdnem prostoru, segajo pa nazaj v prvo polovico 18. stoletja. Z marsikaterim znamenjem je povezano tudi zanimivo ustno izročilo.

Majda Clemenž, upokojena filozofinja iz Ljubljane, je prispevala zanimivo razpravo o prvem profesorju slovenskega jezika v Gorici. Naslov njenega prispevka je Jožef Premru (1809–1877). To je pregledna in izčrpna razprava o življenju in delu profesorja Premruja. Bralcu ponuja kar nekaj zanimivih podatkov in dober vpogled v mišljenje in delovanje izobražencev 19. stoletja. Za strokovnjaka pa ima tudi pomembno pomanjkljivost, pisana je namreč brez opomb. Navedena literatura in viri na koncu članka pač ne morejo prikriti te pomanjkljivosti, saj nekatere trditve, ki jih navaja avtorica, kar kličejo po citatih.

Kako se je v 19. stoletju uveljavila Slovenska matica na Goriškem, je v članku Članstvo Slovenske matice v Gorici in okolici do prve svetovne vojne opisal Andrej Vovko, znanstveni svetnik na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU. Znanstvena založba Slovenska matica se je na Goriškem začela uveljavljati v letu 1866, iz tega leta je prvi uporabljeni seznam, ki ga je avtor predstavil v svojem članku. Članstvo je zajemalo precejšen del izobraženstva, ki je v drugi polovici 19. stoletja živelo na Goriškem. Znanstvena opredelitev Slovenske matice je prav gotovo vplivala na to, da se po številu članstva ni mogla kosati z Družbo sv. Mohorja, ki je imela druge naloge in zato tudi dokaj večje število članov.

Zgode in nezgode ustanavljanja in ustanovitve Slovenske ljudske stranke na Goriškem je v članku z naslovom 25. novembra 1907 je bila ustanovljena Slovenska ljudska stranka za deželo Goriško-Gradiščansko predstavil Peter Stres, profesor zgodovine na osnovni šoli Dobrovo. Nastajanje SLS na Goriškem je bilo hočeš-nočeš povezano z dogajanjem, razmerami in zamerami v matični stranki na Kranjskem. Kranjski spori so se tako odražali tudi na Goriškem.

Drugi sklop v Goriškem letniku ima naslov Referati. Najprej je objavljen referat Milice Kacin-Wohinz Mednarodne povezave na Goriškem med obema vojnoma, sledi pa mu referat Branka Marušiča Goriška mednarodnost med šempaškim taborem in zborovanjem na Okroglici. Oba referata sta avtorja prebrala na simpoziju Goriška fronta, ki je bil v Novi Gorici novembra 2003.

Tretji referat žal že pokojnega Marka Pozzetta ima naslov Gorica in okoliški kraji v načrtih arhitekta Maksa Fabianija. Članek je dopolnjeno predavanje, ki ga je imel avtor na gradu Kromberk v marcu 2004. V članku so na kratko in pregledno predstavljeni uresničeni in neuresničeni načrti za

ureditev Gorice in bližnje okolice v času med obema vojnoma in takoj po drugi svetovni vojni.

V sklopu z naslovom Zapisi pa si bralec lahko prebere zgodbo o oblikovanju slovenske čete anarhistov ter predstavitev aleksandrink.

Pavel Medvešček je v članku SOČA (Slovenska oborožena četa anarhistov) opisal zamisel, nastanek in propad ideje o oblikovanju oborožene čete anarhistov, ki je povezovala peščico ljudi v Soški dolini, ki so se hoteli upreti italijanski okupaciji.

O ženah in dekletih, ki so v času pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma služile v Egiptu kot dojlje, gospodinje, varuške, govorita sestavka Inge Miklavčič-Brezigar in Tine Ščuka. Inga Miklavčič-Brezigar v preglednem članku Zgodbe o aleksandrinkah – med Slovenijo in Egiptom spregovori o tem problemu ter o avtoricah in avtorjih, ki se ukvarjajo s to temo. S to problematiko se je že leta 1932 spopadel tudi pisatelj France Bevk v romanu Žerjavi, ki ga je izdala Vodnikova založba.

Tina Ščuka pa je v sestavku "Botra Lidija" – zgodba aleksandrinke tako rekoč iz prve roke predstavila domače razmere v času med obema vojnoma, ki so bile vzrok, da je šla njena teta iskat srečo in zaslužek v Egipt; pa njeno življenje in delo ter vrnitev v domače kraje.

Eva Holz

Črnomaljski zbornik. Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta (ur. Janez Weiss). Črnomelj : Občina, 2008, 207 strani.

Dva pomnika, posvetitev cerkve sv. Petra s strani patriarha Bertolda in obenem prva pisna omemba srednjeveškega Črnomlja iz leta 1228 ter privilegij vojvode Leopolda za Metliko in Črnomelj iz leta 1407, kjer se slednji prvič omenja kot mesto, sta služila Janezu Weissu kot povod za pripravo jubilejnega zbornika. Če skušamo izpostaviti poglobitvene lastnosti, ki obravnavano knjigo ločujejo od večine izdelkov zadevnega žanra – po mnenju podpisanega v pozitivnem smislu –, lahko ugotovimo, da zbornik ni preobremenjen s preobilico prispevkov, da so njihovi avtorji izključno priznani strokovnjaki in da je tudi kronološko, čeprav pokriva širok časovni razpon od prazgodovine do novega veka, vendarle osredotočen na nekatera, za razvoj mesta bistvena obdobja. Vsebinsko lahko prispevke razdelimo v tri skupine; dva obravnavata zgodovino Bele krajine

kot celote v določenem obdobju, dva se lotevata integralnih poglavij iz zgodovine Črnomlja, medtem ko preostala dva posegata vanjo s specialističnima razpravama.

Bralcu so tako ponujeni: 1) zgodovinski pregled Bele krajine od neolitika do pozne antike (Phil Mason) s podrobnimi prikazi poselitvene strukture, etnične, kulturne in politične pripadnosti posameznih obdobj, med katerimi velja izpostaviti starejšo železno dobo kot enega največjih razcvetov v zgodovini pokrajine; 2) prikaz belokranjske zgodovine v poznem srednjem veku (Miha Kosi) z nazornim orisom posameznih etap, ki sovpadajo z gospostvom elitnih dinastij vzhodnoalpskega prostora – Višnjegorskih, Goriških, Celjskih in Habsburžanov – ter rivalstva na področju cerkvene jurisdikcije med Zagrebom in Oglejem kot tudi pomembne vloge, ki jo je na tem ozemlju odigral Nemški viteški red; 3) podoba Črnomlja, kot jo kažejo arheološke raziskave (Phil Mason), kjer si je mogoče ob prebiranju interpretacij izkopanih struktur in poglobljanju v precizne tlorisne prikaze za posamezne faze ustvariti predstavo o razvoju naselja od prazgodovine do poznega srednjega in novega veka; 4) prikaz politično-upravnega, gospodarskega in demografskega razvoja Črnomlja kot tržne oziroma mestne naselbine v srednjem in novem veku (Boris Golec), kjer med poudarki lahko izpostavimo razjasnitev okoliščin in časa transformacije naselja iz trga v mesto ter vprašanje vsebine črnomaljske mestne avtonomije; 5) pregled nad ohranjenimi rimskimi nagrobniki iz Črnomlja (od 1. do 3. stoletja) s podrobnimi opisi, objavo in rekonstrukcijo

napisov ter interpretacijo (Milan Lovenjak), ki so-deč po stilskih značilnostih kažejo na povezave z balkanskim kot tudi s panonskim in noriškim prostorom; in 6) opis in interpretacija povsem sveže "trofejne" arheološke najdbe – izredno dobro ohranjenega srednjeveškega meča iz Lahinje v Črnomlju (Andrej Gaspari), kjer je dan poudarek problemu obrednega odlaganja orožja v jezera in reke.

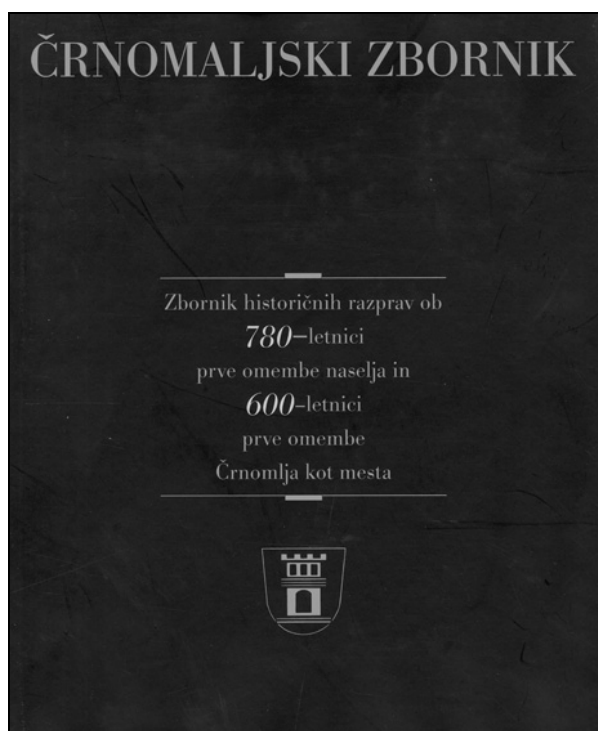
Poleg strokovnih besedil velja opozoriti še na sicer posrečene likovne rekonstrukcije vedute naselja in nekaterih detajlov za posamezna obdobja (Robert Lazar) – te nudijo bralcu dodatno dimenzijo pri percepciji razprav –, ki pa so občasno morda nekoliko preveč sugestivne; rekonstrukcija srednjeveškega Črnomlja, denimo, zbuja občutek monumentalnosti, ki bi jo mestecu tega ranga težko pripisali.

Gledano v celoti lahko Črnomaljski zbornik opišemo kot koristen in kvaliteten pripomoček strokovnjakom, obenem pa tudi kot zanimivo in privlačno knjigo za ljubitelje in laike; v vsakem primeru delo, vredno branja.

Matjaž Bizjak

Klevez: Biser narave z bogato zgodovino (ur. Majda Pungerčar). Šmarješke Toplice : Občina Šmarješke Toplice; založba Goga Novo mesto, 2009, 201 stran.

Tik pred poletjem 2009 je izšel zbornik *Klevez, Biser narave z bogato zgodovino*, ki ga je založila občina Šmarješke Toplice, izdala pa novomeška založba Goga. Na okroglih 200 in še eni strani je predstavljena bogata naravna in kulturna dediščina majhnega območja na Dolenjskem v neposredni bližini Šmarjeških Toplic, ki mu glavni poudarek daje grad Klevez, nekoč mogočna zgradba, danes le skromna ruševina. V uvodnih besedah sta tako županja občine Šmarješke Toplice Bernardka Krnc kot urednica Majda Pungerčar predstavili vzroke za nastanek omenjenega zbornika. Urednica, ki je zgodovinarica in tudi domačinka, je v prvem stavku svojega uvoda na strani 11 najlepše opisala obravnavano območje: "Ko rečejo Klevez, domačini pomislijo na sotesko, grad, jamo, potok Raduljo z brzicami, topli izvir, kopanje v bazenčku, kmetijsko posestvo, mlin, pripovedi iz preteklosti itd". Vse to in še več so obdelali strokovnjaki na naravovarstvenem in zgodovinskem področju. Večina prispevkov prinaša nove, še ne objavljene ugotovitve in rezultate novih raziskav.